

**ЗА УПОТРЕБАТА НА АНГЛИЙСКИ ДУМИ
В БЪЛГАРСКАТА ПРЕСА –
ИНВАЗИЯ, ГЛОБАЛИЗАЦИЯ ИЛИ ПРЕТЕНЦИЯ**

доц. д-р Диана Попова
Бургаски свободен университет

**ON THE USE OF ENGLISH WORDS IN THE BULGARIAN
PRESS – INVASION, GLOBALIZATION OR PRETENCE**

Assoc. Prof. Diana Popova, Ph.D
Burgas Free University

Анотация: *Статията анализира някои от причините за нарасналата употреба на английски заемки в българската преса. Предложени са аргументи в подкрепа на вижданията, че това е естествен процес, езикова инвазия, последица от глобализацията или просто поза и претенция на определен тип хора.*

Ключови думи: *английски заемки, езикова инвазия, глобализация, социо-прагматичен, смесване на кодове.*

Abstract: *The paper analyses some of the reasons for the increased use of English loanwords in the Bulgarian press. It offers arguments in support of the views that it is a natural process, linguistic invasion, an outcome of globalization or just pretence of a certain type of people.*

Key words: *English loanwords, linguistic invasion, globalization, sociopragmatic, code mixing.*

Естествен световен феномен

Естественото развитие на езиците винаги е включвало, в по-голяма или по-малка степен, заемането на лексика от чужди езици. Този процес е част от еволюцията на лингвистичните системи на народите по света. Днес, повече от всякога преди, той се осъществява почти безпрепятствено поради интензивните лингвистични контакти в силно глобализирания свят. Междукултурното и междуезиково общуване е безкрайно улеснено и се случва мигновено или за много кратко време, опосредствано от развитието на технологиите, съвременните комуникационни канали и нарасналата мобилност на хората. Заемането на лексика обикновено върви по посока от „големите“ към „малките“ езици, като употребата на тези определения е в смисъл на езици с по-голямо или по-малко въздействие върху

други езици. Въздействието на езиците зависи от политически, икономически и социални фактори, а не толкова от броя на хората, които ги говорят.

Поради тези причини през последните десетилетия английският се наложи като *лингва франка* за международна комуникация и се превърна в основен източник на заемки за много езици, включително и за българския. Отношението към непрекъснато нарастващата употреба на английски думи както в устната, така и в писмената ни реч, е белязано от крайности. Някои виждат в това възможност за обогатяване на българския, а други – заплаха за неговата чистота. Особено категорични са мненията на поддръжници и опоненти, когато става въпрос за употребата на английски думи в пресата, която е силен фактор за формиране на обществено мнение и модел за езиково подражание.

Езикова инвазия

Може би няма езици, в които не съществуват заемки. Ако има такива, те вероятно се говорят от много малки и силно изолирани от света общности. Всички останали езици постоянно си влияят помежду си, „вземат“ и „дават“, и то най-лесно лексика. Такъв е и българският. В исторически план той е изпитал влиянието на турски, френски, немски, руски и др., а през последните десетилетия и на английски език. Те са обогатили езика ни, оставяйки много от своята лексика, повечето от която дори не възприемаме като чужда. Разбира се, една част от тази заета лексика е отпадала поради изчезването на референтите или поради негативни нагласи към езика източник. Друга част се е архаизирала поради навлизане на други думи за същия референт или поради промяна в политиката, бита, нравите и общуването на хората. След 1990 година и особено от началото на 21 век българският език силно се „американизира“, тъй като в него навлязоха много английски думи, предимно под влияние на американската култура, политика, икономика и комуникации. Една от причините за това е, че от общество, затворено за света зад желязната завеса, ние станахме част от глобалното семейство и започнахме да общуваме с много чужди култури, водещи демокрации и силни икономики. От друга страна, може да става въпрос за комплекс от това, че сме малка страна и усещането ни за отдалеченост от „центъра на света“ е доста осезаемо [2]. Административно-деловият език на ЕС, който превзе медиите, включително и печатните, преди и след присъединяването на България, се превърна в проводник на много англицизми, които останаха в езика ни.

Ако тръгнем от често цитираната мисъл на Чомски, че „Въпросите за езика са въпроси за властта“ [4], можем да открием и друга причина за наличието на голям брой чужди думи в езика ни в различни периоди от нашата история. По време на византийското робство в българския език навлизат много думи от гръцки, по време на османското робство езикът ни изобилства от турски думи, които в периода от 9 септември 1944 година

до 1989 година в значителна степен са изтласкани от руски думи. Всяка власт има свое отношение към езика, което се диктува от политическите, икономическите и социалните ориентации и обвързаност на управляващите. Световните тенденции също оказват влияние върху навлизането на чужди думи в националните езици.

„След освобождението от турско робство в езика ни нахлуват около 3 хиляди руски думи, свързани с администрацията, образованието и други страни на обществения живот, които постепенно изтласкват турските и гръцките им съответствия.” [6]. Но от това българският език не обеднява. Оцелява и през годините на социализма, когато всичко съветско е еталон за подражание и взимстване – включително и руският език. Но естественият ход на политическите и икономическите промени доведе до отпадането на огромна част от тях. Създалите се лексикални „празнини” веднага бяха запълнени от други чужди думи – този път предимно от английски език. Страната на „произход” на англицизмите е преди всичко САЩ, а също така и Великобритания. И ако преди 1990 година езикът ни е бил силно русифициран, днес, в 2013 година той е сериозно англицизиран. Противниците на свободното навлизане на английски думи в говоримия и писмения български считат това за езикова инвазия и го определят като застрашаващо оцеляването на езика ни. Това би било напълно вярно, ако е съчетано с политическа, икономическа или религиозна инвазия на съответната страна. Но когато става въпрос за доброволно и уместно използване на тази лексика, с цел улесняване на комуникацията като цяло, по-лесно общуване в определени професионални направления, съкращаване на времето за точно предаване на послания, едва ли трябва да се използва думата инвазия. Например „инвестиционно банкиране”, „превенция на тероризма”, „приоритетите на бъдещата кохезионна политика на ЕС”, „кулоарите на парламента”, „корупционни схеми”, „рециклиране на отпадъци”, „екзистенц-минимум” и др. Инвазията на технологии и нови комуникационни канали доведе до глобализацията на английския език.

Това е световен процес. Като изключим някои страни като Франция, Китай и др., в които има държавна политика на ограничаване използването на английски думи, в стотици други страни по света това се случва безпрепятствено. През 1994 година във Франция дори се приема закона „Toubon”, който прави задължителна употребата на френския език в официални правителствени публикации, държавни училища, реклами и френски институции. Но това не спира навлизането на английски думи и кара хора като Michel Serres, изтъкнат френски философ, да алармират за английската езикова инвазия, заявявайки „По стените на Париж има повече английски думи, отколкото немски по времето на (нацистката) Окупацията”. (цитиран във в. Телеграф).

Глобализация

Терминът глобализация отдавна е престанал да бъде модна дума, но това не означава, че е престанал да отразява процеси и явления, които са колкото мъгляви и нееднозначни, толкова реални и осезаеми. Един от начините, по които може да бъде определена глобализацията, това е дифузия на култури, икономики, политики, модели на поведение и общуване и, не на последно място, на езици в регионален и световен мащаб. Ако до средата на миналия век, за да се усети влиянието на един национален език върху друг, са били необходими десетилетия на взаимно проникване при конкретни политически и икономически условия, днес това отнема много малко време. Честотата и обхватът на езиковите контакти между говорещите български като роден език и английски като роден, втори или чужд език са достигнали ненадминати досега размери. От глобалната мрежа и социалните медии, през разговорната реч, до печатните медии – навлизането на английските думи е повсеместно. „Глобализацията създава универсални културни символи и ценностни системи, нормиращи човешкото поведение” [1], но и универсални езици, какъвто е английският през 21 век.

Глобализацията, която всъщност датира отдавна, придобива днешните си измерения най-вече благодарение на новите технологии, довели до появата на интернет, създаването на социалните медии и формирането на мрежовото съзнание на информационното общество. Наред с още много други радикални промени в живота на хората по света, глобализацията превърна английския (един от инструментите за нейната реализация) в световен език. Виртуалната комуникация между хора от различни краища на света до голяма степен се реализира чрез този език. Незабавният достъп до информация, интерактивността, свободата и равнопоставеността на участниците в онлайн комуникацията превърнаха интернет в най-влиятелната медия, която промени много традиционните медии. Оттам много английски думи и изрази навлязоха в разговорната и писмената ни реч. Глобализацията на политиката, икономиката, социалния и културния живот на милиарди хора наложи използването на общ език за реализиране обмена на информация, стоки, услуги и хора. От различните сфери на човешка дейност в езика ни навлезе и много професионална терминология и международна лексика на английски.

В резултат на всичко това в съвременната българска преса навлязоха много англицизми и се наблюдава тенденциите за смесване на кодове, при което езикът приемник е българският, а езикът донор е английският, както и директно използване на цели изречения на английски език. Например, „Биг Бръдър is dead”, „...вече си е запазил домена”, „българската диаспора” или „If you don't like rock and roll – it's too late now” (Ако не харесвате рокендрол, вече е твърде късно”) (в-к „24 часа”). При превключването на кода заетата дума или израз не са интегрирани в езика приемник. В постмодерното ни общество това явление е характерно не само за определени професионални или научни среди, в които владееенето на

английски език е предпоставка за билингвална комуникация, а и за разнообразен микс от социални, възрастови, образователни и др. групи, които не владеят непременно английски език. Това е неизбежна последица от глобализационните процеси, които силно влияят върху националните езици. Поради геополитически и икономически причини, английският се е наложил като най-предпочитан език за международна комуникация в глобалното село, защото за бърз и ефективен обмен на информация е необходим един общ език, споделян от преобладаващата част от хората, които могат да общуват помежду си.

От една страна, вестниците следват и отразяват нарастващата американизация на българския език, а от друга, те институционализират това явление. За голяма част от читателите журналистическият език е мерило за правилност и кодифицираност на езика ни.

Социопрагматични са основните причини за използването на английски заемки. Голяма част от англицизмите в нашите печатни и електронни медии принадлежат към международната лексика. Когато са уместно и правилно употребени, тези думи ни доближават до чуждите информационни канали, защото придават автентичност и достоверност на изнесената в публикацията информация. Интелигентната им употреба създава усещане за езикова обвързаност с глобалното село. Ако заменим с родни варианти думи като *коалиция*, *холдинг*, *медици*, *имидж*, *соларни*, *дестабилизация*, *концепция*, *транзитен*, *контекст*, *елит*, *рейтинг*, *емисия*, *акаунт* и др. в икономически, политически, финансови и други публикации на специализирана тематика, звученето на текста не би било достатъчно професионално и убедително.

Предимство, което ни дава използването на чужди думи, е и избягването на повторението, когато освен българската дума се употреби и чуждият ѝ еквивалент. Малко са хората, които все още забелязват как ниво и равнище се използват в един и същи текст, за да се избегне повторението. Защото ниво (от френски) отдавна е навлязло в езика ни. Напоследък двойки думи като *пиар* и *връзки с обществеността*, *аудитории* и *публики*, *пол* и *джендър* и др. масово се заместват помежду си, когато журналистът не може да избегне повторението. От друга страна, това предимство може да изиграе лоша шега, ако поради неразбиране значението на чуждата дума, те бъдат употребени не като синоними, а като отделни понятия.

Понякога чуждите думи, дори и когато са част от международната лексика, затрудняват разбирането, тъй като са непознати за аудиторията. *Презумпцията* (ето една такава дума), че всички или повечето хора ги разбират е подвеждаща. Като се има предвид, че владенето на чужди езици, макар и препоръчвано, предлагано и насърчавано особено през последните години, не е от силните страни на средностатистическия читател, чуждите думи са или неразбрани или погрешно разбрани. Поколение на средна възраст, както и по-възрастните от тях са получили образованието си преди промените, когато изучаването на чужди езици е било достъпно, но

потребността от тях не е била особено голяма поради липсата на възможности за пътуване в чужбина, за ползване на автентични източници на чужди езици, за участие в международни събития и др.

От гледна точка на социопрагматичната необходимост да се използват английски заемки, лесна за разбиране и удобна за прилагане е класификацията на полският езиковед Богдан Валчек [3]. Тя съдържа две групи – на функционално обусловените и на функционално необусловените заемки. Първите са мотивираните или тези, чиято употреба нанстина се налага от номинационните потребности на хората. Вторите са немотивираните заемки, чиято употреба не е свързана с номинационните потребности на хората и е израз на мода, претенция, снобизъм или на комбинацията от трите. Примери за първия вид, взети от вестниците са *капитал, фондове, инфлация, губернатор, фалит, депутат, консултант, форум, бюджет,* Примери за втория вид заемки са *презумпция, сингли, мениджмънт, тренд, (рок) банда, фрустрация, алиенация, ексцесиш, визия, финт, акаунт, менажиране, кохезионен, конфронтация, и др.*

Претенция

Употребата на функционално обусловените заемки се приема от повечето хора, тъй като тя улеснява комуникацията, прави я терминологично по-коректна, обикновено включва международна лексика и по този начин ни присъединява към глобалната общност. Тревожна е употребата на функционално необусловените заемки, а още повече когато те се използват погрешно или заедно с българския им еквивалент (напр. „ПР и връзки с обществеността”), само за да създадат впечатление за образование, информираност или превъзходство пред аудиторията.

Когато става въпрос за езика като средство за комуникация, се сещам за „багажа”, който приготвяме преди пътуване. Когато тръгваме на път, вземаме със себе си онова, което ще ни е най-необходимо, което можем да носим с най-малко усилия и което ще ни даде възможност да се обличем най-комфортно и адекватно за срещите си с други хора. Така е и с езика, с който тръгваме към другите. Той трябва да отговаря на горните условия. Да се подбере най-необходимото (език, съответстващ на темата), онова, което може да се използва без особени затруднения (език, който владеем) и онова, което ще бъде добре прието от хората, с които се срещаме (език, който и те владеят и одобряват). И ако продължа с метафората за багажа, трябва да кажа, че хората, които използват английски думи не на място, са като онези, които са взели със себе си неподходящи дрехи и аксесоари. За съдържанието на езиковия „багаж”, с който тръгваме към другите, отговаря всеки от нас.

Английските думи не са проблем. Проблемът е в това, как се употребяват, а това се прави все по-безразборно по радио, телевизия и вестници и се превръща в модел за подражание. Противниците на чуждите думи настояват те да не се използват вместо „хубавите” български думи. Но

естетическият критерий тук е неправилно приложен. По-скоро трябва да говорим за уместна, премерена и необходима употреба на чуждия еквивалент. Използването на английски думи често пъти е претенция на хора с ниско образование или ниско самочувствие. То може да бъде продиктувано и от желание да си създадат ореол на интелигентни и владеещи чужди езици. Голяма част от политическият елит залита в тази посока. Друга част умишлено прибегва до сложни английски думи, когато няма какво да каже или иска да завоалира смисъла на казаното. Това, от една страна, обърква слушатели и читатели, а от друга, ги кара да се опитват да подражават на представителите на властта.

Заклучение

Не е възможно да побългарим всички английски заемки или да ги заменим с български еквиваленти. Това не е необходимо, защото заемането на чужди думи, особено в условията на безпрецедентно бързата и лесна комуникация между хора, говорещи различни езици, е тенденция, която ще продължи. Опасна е тенденцията на неуместната им и неправилна употреба, на занижаване както нивото на владеене на родния ни език, така и на самочувствието ни като нация. Тези реалности трябва да се променят, а не да се създават излишни пречки за обогатяването на един жив език. „Големите“ езици са големи не само защото „дават“, а и защото са отворени за влиянието на други езици.

Литература

1. Кондев, А. <http://rhetoric.bg>
2. Мартинов, М.
3. http://novinar.bg/news/uchete-chuzhdi-ezitsi-a-ne-chuzhditci_MzU0Mzs1NA==.html
4. Панталеева, Хр. (2001) „По въпроса за нормата (кодификацията) в речника (лексиката) на съвременния български книжовен език“, в: *Българският език през XX век*. Ред.: В. Радева. Академично издателство „Проф. М. Дринов“, София.
5. Chomsky, N. quoted by S. Romaine
6. <http://www.ppt2txt.com/r/z5e0603b/>
7. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/6952462/English-invasion-threatens-French-language-more-than-Nazis-did.html>
8. <http://rudocs.exdat.com/docs/index-417846.html?page=8>